Are Brean (f. 1965) er sjefredaktør i Tidsskriftet. Han er spesialist i nevrologi og ph.d.

Foto: Einar Nilsen

Den gode og forførende fortelling hører hjemme rundt lunsjbordet, i populærpressen og i alternativbevegelsens anekdotiske bevis. Men hører den også hjemme i vitenskapen?

Forførende forskningsfortellinger

«Forskning er ikke sannhet, men fortellinger.» Dette sa Christine Laine, sjefredaktør i *Annals of Internal Medicine* i et intervju i Tidsskriftet i 2013 (1). Mange vil være uenige. Tradisjonelt ses fortellingen (narrativet) som en litt mindreverdige kommunikasjonsform som følger den induktive logikk, der konklusjonen ikke følger av nødvendighet, og der slutningene trekkes fra det individuelle til det allmenne. Idealet for den vitenskapelige kommunikasjon er motsatt og deduktiv, der man fra prinsipielt uavhengige fakta søker å trekke generaliserbare slutninger. Dersom premissene er sanne, må konklusjonen være sann. Fortellingens induktive logikk, derimot, kan være forførende, men den står på leirføtter.

Men fortellinger skaper likevel mening og sammenheng i en uoversiktlig verden. Derfor trekkes vi mot den gode fortelling. Det gjelder også de vitenskapelige fortellingene. Et nytt forskningsfunn må ikke bare fremkomme som resultat av solid vitenskapelig metode og være etterprøvbart for å bli akseptert, det må også gi mening og sammenheng. Derfor må den gode vitenskapelige artikkel også være en fortelling som setter funnet i en større sammenheng og som får leseren til å akseptere at jo da, dette kan kanskje ha noe for seg. Med andre ord: De objektive funns deduktive kraft kan gis ekstra betydning ved å hente elementer fra fortellingens (2).

Nobelprisvinneren i kjemi Roald Hoffmann har på samme måte argumentert for hvordan den vitenskapelige artikkelens fortellende kraft kan ses som et «blidgjørende virkemiddel» når forskningsfunnene ikke har den umiddelbare tiltrekningskraft og enkelhet som vi liker at forskningsfunn skal ha (3). For vitenskapen produserer kun unntaksvis universell sannhet. Den produserer oftere midlertidige og kontekstuelle betingede resultater med begrenset ekstern validitet (4). Derfor trenger vitenskapen tolkning i form av en fortelling som rammer resultatene inn og gir dem mening.

Men dermed kan vitenskapelige fortellinger også misbrukes. Et slikt eksempel er myten om serotonin og depresjon, slik David Healey fremstiller den i en (elegant fortalt) lederartikkel i *BMJ* (5). Det er historien om hvordan den særdeles dårlig vitenskapelig underbygde fortellingen om at depresjon «skyldes» for lave nivåer av serotonin gradvis fikk fotfeste, først hos pasientorganisasjonene, så hos det generelle publikum, og hvordan den deretter ble brukt til å bygge opp myten at selektive serotoninreopptakshemmere bringer serotonininnivåene tilbake til det «normale». En simplistisk, induktiv forklaring fullstendig uten evidens eller rimelig grad av plausibilitet ble til en fortelling med sterk appell. For klinisk arbeidende leger ble den en kort og effektiv måte å forklare et komplekst problem på («Du har for lavt serotonininnivå. Her er en pille som høyner det.») For pasientene løftet det både plagene og behandlingen et trinn høyere i medisinsk status (6). Og fortsatt gjenfortelles denne myten, både i vitenskapelige artikler og i populærpressen (7). For Healey er dette et eksempel på hvordan en myte med et skinn av plausi-

bilitet kan få oss til å se bort fra solid evidens fra kliniske forsøk (5). Fenomenet er vel kjent – man lykkes sjelden i å tilbakevise induktive «sannheter» med deduktive sannheter (8). Det vet alle som har vært i debatt med alternativbevegelsens klokkeetro på de anekdotiske bevis. Den gode fortelling trumfer virkeligheten.

I sin interne diskurs hadde den vitenskapelige tradisjon lenge kontroll på sine egne fortellinger. Vitenskapelige artikler var i praksis utilgjengelige for andre enn forskere og de klinikerne som skulle benytte resultatene, og (den sparsomme) dissemineringen til det offentlige rom skjedde under full kontroll fra forskeren selv. Slik er det heldigvis ikke lenger. I Norge er det nå omtrent fem millioner datamaskiner, mer enn 96 % av befolkningen er internettbrukere og det finnes betydelig flere mobiltelefonabonnenter enn det er innbyggere (9). I en slik ny virkelighet er det en illusjon å tro at en forsker skal kunne ha kontroll på fortellingene om sin egen forskning. Det er en ønskelig og nødvendig utvikling i et moderne samfunn. Men når fortellingene gjenfortelles for å gi mening også utenfor det rommet de er skapt for å virke i, kan de plutselig virke på helt andre måter. Da kan fortellingen om en randomisert intervensjonsstudie bli til beretningen om et «hjertelotteri på liv og død» (10), og fortellingen om en spørreskjemaundersøkelse med kontrollgruppe kan bli til en fortelling der det ikke finnes noen kontrollgruppe (11). I vitenskapelige tidsskrifter bør fortellingene ha nyanse av grått for å ha kredibilitet. I den massemediale verden må de være svarte eller hvite.

Vi leger beveger oss forbausende hyppig mellom nivåene av fortelling og vitenskap, selv når vi leser vitenskap. Som vitenskapelige forfattere former vi våre tekster i nettopp det grenselandet. Når både en internasjonal toppredaktør og en nobelprisvinner i kjemi kan innrømme det, bør vi tørre også. Det er en induktiv slutning.

Litteratur

1. Losvik OK. Forskning er ikke sannhet, men fortellinger. Tidsskr Nor Legeforen 2013; 133: 952–4.
2. Dahlstrom MF. Using narratives and storytelling to communicate science with nonexpert audiences. Proc Natl Acad Sci U S A 2014; 111 (suppl 4): 13614–20.
3. Hoffmann R. The tensions of scientific storytelling. Am Sci 2014; 102: 250.
4. Penders B. Demystifying science. BMJ 16.2.2016. www.bmj.com/content/352/bmj.i355/rapid-responses [16.2.2016]
5. Healy D. Serotonin and depression. The marketing of a myth. BMJ 2015; 350: h1771.
6. Brean A. Bare psykisk. Tidsskr Nor Legeforen 2015; 135: 2127.
7. Steenbuch K. Maten som motvirker depresjon. KK 26.9.2009.
8. Kreiswirth M. Trusting the tale: The narrativist turn in the human sciences. New Lit Hist 1992; 23: 629–57.
9. Globalis. FN-sambandet Landside Norge. [www.globalis.no/Land/Norge/\(show\)/indicators](http://www.globalis.no/Land/Norge/(show)/indicators) [16.2.2016].
10. Hjertelotteri på liv og død. Nr.no 7.1.2008. www.nrk.no/dokumentar/hjertelotteri-pa-liv-og-dod-1.4457477 [16.2.2016].
11. Bahr R. Toppoppslag til stryk. Aftenposten 13.11.2009.

Engelsk oversettelse på www.tidsskriftet.no